

Somogyi Zoltán Márk főhadnagy:

A MÁSODIK HEGYI-KARABAHI HÁBORÚ KATONAI SZEMSZÖGBŐL (2.)

DOI: [10.35926/HSZ.2021.6.5](https://doi.org/10.35926/HSZ.2021.6.5)

ÖSSZEFOGLALÓ: A kétrészes írás fő témája a közelmúltban a Kis-Kaukázusban lezajlott katonai konfliktus az Örményország által támogatott Hegyi-Karabah Köztársaság és Azerbajdzsán között. A háború sok eseménye tanulsággal szolgál számunkra, hiszen a konvencionális módon hadat viselő felek – főleg Azerbajdzsán – új harceljárásokat és eszközöket alkalmaztak a konfliktus során. A tanulmányban a szerző ismerteti a háború előzményeit, az örmény és az azeri felkészülést, a konfliktusban alkalmazott harceljárásokat, különös tekintettel a pilóta nélküli repülőgépek (UAV) alkalmazására a konvencionális háborúban, valamint kitér az Oroszországi Föderáció beavatkozására és a békefenntartásba való átmenetre. Ez volt az egyik első olyan háború a hadtörténelemben, ahol a szemben álló felek – nyílt hadviselés során – a siker elérése érdekében széleskörűen alkalmaztak összhaderőnemi szinten pilóta nélküli repülőeszközöket. A szerző elsőként dolgozta fel a két reguláris hadsereggel rendelkező fél közötti konfliktust, így megállapításai hasznosak lehetnek a jövőre nézve.

KULCSSZAVAK: haderőreform, támadás, védelem, tüzéség, UAV/RPA/ISR-platformok, elektronikai zavarás

A MÁSODIK HEGYI-KARABAHI HÁBORÚ ÉS AZ ALKALMAZOTT HARCELJÁRÁSOK¹

2020-ban mindkét ország közel került egy újabb háborúhoz, ugyanúgy, mint 2016-ban. Ekkor viszont már drasztikusabb állapotok uralkodtak a világban, a koronavírus-járvány miatt megállt a gazdaság, megnőtt az egészségügy leterheltsége. Az Amerikai Egyesült Államokban zavargások és az elnökválasztás kötötték le a politika figyelmét, míg Oroszországban a fehéroroszországi elnökválasztás utáni kaotikus állapotok irányították Putyin figyelmét Közép- és Kelet-Európára. Örményországban a nyár végére szintén magas lett a fertőzöttek aránya, illetve komoly recesszióval kellett szembenézniük. Azerbajdzsánban az alacsony kőolajár miatt kieső bevételek jelentettek gondot, a kormánynak ráadásul még komoly ellenzéki tiltakozásokkal is meg kellett birkóznia.²

¹ The Course of the Nagorno-Karabakh armed conflict and its impact on the civilian population. European Asylum Support Office, Country of Origin Information Report, 10. 11. 2020., 3–13. https://www.ecoi.net/en/file/local/2040716/2020_11_Chronology_Armenia_Azerbaijan_Nagorno_Karabakh_armed_conflict_impact_civilian_population.pdf (Letöltés időpontja: 2021. 05. 19.)

² PGI Insight: Armenia/Azerbaijan – July 2020. <https://www.pgiti.com/blog/pgi-insight-armenia-azerbijan-july-2020/>; Azerbaijan – Events of 2019. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/azerbijan#>; TIMELINE: Fierce fighting in disputed Nagorno-Karabakh. Global Village Space, 10. 10. 2020. <https://www.globalvillagespace.com/timeline-fierce-fighting-in-disputed-nagorno-karabakh/> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 14.)

A háború 2020. szeptember 27-én vette kezdetét. Pontosan nem tudni, ki kezdte, anynyi bizonyos, hogy ez más volt, mint az addigi határvillongások, mert most mindkét fél komoly erőket vonultatott fel Hegyi-Karabah északkeleti és délkeleti részén. Az azeri támadás Kelbadzsar, Martakert, Ağdami és Fizuli járások területén indult meg.³ Tüzérségi és légicsapásokkal kezdődött, ahol a felek főleg egymás civil létesítményeit támadták. Ezt követően hadiállapot lépett érvénybe Örményországban, Arcahban és Azerbajdzsánban egyaránt. Az azeri erőknek már az első naptól kezdve sikerült elfoglalniuk területeket. Érdekes adalék, hogy az örmény Védelmi Minisztérium állítása szerint szeptember 29-én egy török F-16 típusú repülőgép lőtt le egy örmény Szu-25 csapattámogató repülőgépet. Másik fejlemény, hogy szeptember 30-án Oroszország, Franciaország és Örményország jelezte, hogy líbiai és szíriai zsoldosok érkeztek a térségbe török segítséggel. Azerbajdzsán az első napokban földön és levegőben egyaránt megindította offenzíváját, amihez a törökök is csatlakoztak némi segítséggel.

Az elavult duplaszárnyú An-2 repülőgépekből készített UAV-okat csaliként használták fel, hogy az örmény védelem felfedje magát, majd ezután mértek csapást tüzérséggel és drónokkal főleg a beásott légvédelmi, tüzérségi eszközök, vezetési pontok és civil célpontok ellen.⁴ Sőt, október 2-án Jereván ellen is hajtottak végre támadást, amit az örmények Sz-300-as légvédelmi rakétarendszerükkel vertek vissza.⁵ Ez az incidens már felvetette az örmény– orosz bilaterális védelmi szerződés aktiválását, hiszen Örményországot saját területén érte támadás, Moszkva mégsem avatkozott be a háborúba.⁶

Az oroszoktól vásárolt Repellent rendszerek itt bizonyították be, hogy nem működnek megfelelően: egyszerűen nem tudták velük befogni és zavarni az azeri, a török és az izraeli eszközöket. Az orosz Gjumri bázison alkalmazott Kraszuha elektronikai hadviselési komplexum ellenben tökéletesen működött, számos török Bayraktar és Harop izraeli drón semmisült meg ott.⁷ Ekkor támadták meg izraeli Lora rakétával a Gorisz és Lacsin közötti hidat is, ami nagy károkat okozott és lelassította az utánpótlás szállítását.⁸

Az azeriek a háború első napjától kezdve tüzérséggel és légicsapásokkal támadták Sztjepanakertet, Hegyi-Karabah fővárosát, míg az örmények főleg Terter és Gandzsa városokat ágyúzták és lőtték ballisztikus rakétákkal.⁹ Ezzel készítették elő a szárazföldi

³ Heavy clashes between Azerbaijan and Armenia armies in Karabakh + (Map update). Islamic World News, 27. 09. 2020. <https://english.iswnnews.com/15486/heavy-clashes-between-azerbaijan-and-armenia-armies-in-karabakh-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

⁴ Uzi Rubin: The Second Nagorno-Karabakh War: A Milestone in Military Affairs. Mideast Security and Policy Studies, No. 184, 2020, 9. <https://besacenter.org/nagorno-karabakh-war-milestone/> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 15.); Armenian STRELA Vs. Azerbaijan Drone Soviet-Era AN-2 Biplane / S-300 Relocating, 05. 10. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=fh0THAflVDk> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

⁵ Latest Updates on Karabakh Clashes, 1 October 2020. Islamic World News, 02. 10. 2020. <https://english.iswnnews.com/15574/latest-updates-on-karabakh-clashes-1-october-2020/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

⁶ Russia knocked Turkish drones out of sky in Armenia claims report. Bne IntelliNews, 21. 10. 2020. <https://www.intellinews.com/russia-knocked-turkish-drones-out-of-sky-in-armenia-claims-report-194580/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 05.)

⁷ Russia's \$42M EW System did not Work in Nagorno-Karabakh: Armenia PM Complains. Defense World, 09. 12. 2020. https://www.defenseworld.net/news/28502/Russia_s_42M_EW_System_did_not_Work_in_Nagorno_Karabakh_Armenian_PM_Complains#.YCF0qOhKjIU (Letöltés időpontja: 2021. 02. 08.)

⁸ Shaan Shaikh – Wes Rumbaugh: The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense. Center for Strategic and International Studies, 08. 12. 2020. <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.)

⁹ Armenia: Fighting in Nagorno-Karabakh enters sixth day October 2 /update 6. Garda World, 02. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/385541/armenia-fighting-in-nagorno-karabakh-enters-sixth-day-october-2-update-6> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

csapatok előrenyomulását, ami Terter és Fizuli térségében volt lehetséges.¹⁰ Azerbajdzsán a háború első napjától kezdve kezdeményező volt, és minden eszközt megragadott, hogy a kezdeti fölényt a későbbiekben a siker továbbfejlesztésére fordítsa. Nemcsak a frontvonalon lévő állásokat pusztították, hanem Hegyi-Karabah infrastruktúráját is, hogy a harcoló erők ne jussanak utánpótláshoz.¹¹ Az örmények védelme jól szervezett volt, de nem számoltak ekkora erejű dróncsapásokkal, ami meghozta a sikert az azeri katonai vezetésnek, így mérsékelni tudták élőerő-vesztéseiket. Hegyi-Karabah hadereje már a háború elején demoralizálódott, mert az azeri Védelmi Minisztérium közzétette a légi csapásokról készült videókat.¹² Azerbajdzsán eleve úgy tervezte meg katonai műveleteit, hogy délen próbálja kihasználni a terepadottságokat, hiszen ott Iránhoz közelebb alacsonyabbak és kopárabbak a hegyek. Ez jobban kedvezett az UAV-ok alkalmazásának is.¹³

1. kép Részletek egy azeri UAV felvételéből, amint egy örmény állást semmisít meg¹⁴

A sikert ezért inkább délen sikerült jelentősen továbbfejleszteni, ugyanis a különleges erők hathatós támogatásával az azeri erők október 4-én bevették Dzsebrailt, miközben megkezdték az előrevonást a már Hegyi-Karabahhoz szervesen tartozó Hadrut felé.¹⁵ Északon is előrenyomultak: a Murovdag-hegy térségében az azeri erőknek október 4-én sikerült egy kiszögellést létrehozni, de a szűk utakon az örmény védelem nagy veszteségeket okozott,

¹⁰ Latest Updates on Karabakh Clashes, 4 October 2020 (Map Update). Islamic World News, 04. 10. 2020. <https://english.iswnnews.com/15611/latest-updates-on-karabakh-clashes-4-october-2020-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

¹¹ Vörös Szabolcs: „Tudtuk, hogy nagy a baj” – ezért teljesül be az örmény Trianon. Válasz Online, 2020. 12. 01. <https://www.valaszonline.hu/2020/12/01/ormenyorszag-azerbajdzsan-hegyi-karabah-haboru-elemzes/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 22.)

¹² Sebastien Roblin: What Open Source Evidence Tells Us About The Nagorno-Karabakh War. Forbes, 23. 10. 2020. <https://www.forbes.com/sites/sebastienroblin/2020/10/23/what-open-source-evidence-tells-us-about-the-nagorno-karabakh-war/?sh=56716726f4be> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 05.)

¹³ Rubin: i. m.

¹⁴ George E. Hand IV: Graphic: What the Azerbaijani Drone Strike Footage Tells Us. Sofrep.com, 03. 10. 2020. <https://sofrep.com/news/armenian-azerbaijani-drone-strike-footage-graphic/> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 08.)

¹⁵ Azerbaijan: Jebrayil was released! Islamic World News, 04. 10. 2020. <https://english.iswnnews.com/15621/azerbaijan-jebayil-was-released/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

északkeleten pedig megkezdték Martakert ostromát október 6-án.¹⁶ Hadrut közelében az azeri erők komoly ellenállásba ütköztek, Dzsebrail pedig ekkorra már azeri kézre került.¹⁷

A felek az EBESZ kezdeményezésére október 10-én tűzszünetet kötöttek,¹⁸ de csak három napig sikerült betartani, mert október 14-én Azerbajdzsán megelőző csapással Örményország területén megsemmisített két kínai gyártmányú WM–80 rakéta-sorozatvetőt. Ugyancsak ezen a napon az azeri erők – miután elegendő területet szereztek manővereikhez – Fizulit is célba vették.¹⁹ Október 15-én – videófelvételek tanúsága szerint – már Hadrutba is sikerült bejutniuk, így délen már teljes mértékben Fizulira tudtak koncentrálni, amit október 17-re elfoglaltak.²⁰ Aznap ismét született egy tűzszünet, de csak egy napig sikerült fenntartani, Azerbajdzsán nem volt hajlandó itt megállni. A további azeri előrenyomulás megakadályozása céljából az örmény hadsereg ellentámadásba kezdett Dzsebrail térségében, ezzel visszavetette az azeriek nyugati irányú előrenyomulását.²¹ Viszont – Martakert kivételével – nem sikerült egy fontosabb város megtartása sem: Dzsebrail, Hadrut, Fizuli egy-két nap alatt elesett, ami azt mutatja, hogy helység harcban az örmény erők nem mozogtak otthonosan, gyenge volt a szervezettségük, miután áttörték a főbb védelmi állásaikat. Az UAV-ok jelentősen megtizedelték erőiket és bekorlátozták a mozgásaikat, főleg nyílt terepszakaszokon, a harcjárművekkel végrehajtott manőverek lehetetlenné váltak. Azerbajdzsán célja egyértelmű volt: azontúl, hogy szétzúzzák Hegyi-Karabakh védelmét, a 30 évvel ezelőtt is eredetileg azeriek által lakott területek visszacszerzését tűzték ki célul. Hagyományos szárazföldi egységeik lövészekkel és harcokocsikkal összehangolt előrevonása nem mindig volt ellenállásmentes, az örményeknek sokszor sikerült őket lesállításokkal és váratlan tüzérségi tüzekkel lassítani, nekik veszteségeket okozni, de az azeri légi fölény miatt az örményeknek csak korlátozott sikereik voltak ebben.²² A különleges műveleti erők beszivárgó egységei módszeresen iktatták ki a vezetési pontokat az előretolt repülésirányítók (JTAC²³) segítségével kért pontos légi vagy tüzérségi csapásokkal.

¹⁶ Agdere (Magdakert) on the verge of complete siege by the Azerbaijanian forces. Islamic World News, 06. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15633/agdere-martakert-on-the-verge-of-complete-siege-by-the-azerbaijani-forces/> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 19.)

¹⁷ Azerbaijani flag waving in liberated territories of Jabrayil region. Report News Agency, 09. 10. 2020. <https://report.az/en/karabakh/video-recordings-from-liberated-jabrayil-region/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

¹⁸ Armenia: Fighting in Nagorno-Karabakh continues as ceasefire talks begin October 10 /uptade 10. Garda World, 10. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/387746/armenia-fighting-in-nagorno-karabakh-continues-as-ceasefire-talks-begin-october-10-update-10> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

¹⁹ Latest Updates on Karabakh Clashes, 14 October 2020 (Map Update). Islamic World News, 14. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15758/latest-updates-on-karabakh-clashes-14-october-2020-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

²⁰ Azerbaijani army captured Fuzuli town south of Nagorno-Karabakh (Map Update). Islamic World News, 17. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15804/azerbaijani-army-captured-fuzuli-town-south-of-nagorno-karabakh-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 25.)

²¹ Armenia: New Humanitarian ceasefire to be implement October 17 amid Nagorno-Karabakh clashes /update 15. Garda World, 17. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/390286/armenia-new-humanitarian-ceasefire-to-be-implemented-october-17-amid-nagorno-karabakh-clashes-update-15>; Armenia: Clashes continue on October 18 despite renewed Nagorno-Karabakh ceasefire /update 16. Garda World, 18. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/390471/armenia-clashes-continue-on-october-18-despite-renewed-nagorno-karabakh-ceasefire-update-16> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 25.)

²² Latest Updates on Karabakh Clashes, 3 November 2020 (Map Update). Islamic World News, 03. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16097/latest-updates-on-karabakh-clashes-3-november-2020-map-update/>; 62 killed Azeri soldiers – Armenian ambush explained. 27. 10. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=cup39KdHpyQ> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 26.)

²³ Joint Terminal Attack Controller.

2. kép Egy török gyártmányú Bayraktar TB2 típusú UAV MAM-L rakétákkal felfegyverzve²⁴

Október 19-én az azeri erők délen folytatták a támadást nyugati irányba, Gubadli városa felé. Itt nagyon dinamikusán haladtak előre, október 20-ra elfoglalták Zangelant, és 22-én elérték Örményország délkeleti határvonalát is. Itt vigyáztak, nehogy átlépjék a határt, mert tartottak attól, hogy az örmények az oroszokat fogják segítségül hívni a 2010-es kölcsönös védelmi egyezmény értelmében. Közben megint volt egy egynapos tűzszünet 26-án.²⁵ Másnap az azeri szárazföldi erők elfoglalták Gubadlit, így lehetőségük nyílt Susa és a lacsini folyosó irányába történő támadásra. Október 27-én még egy nagy esemény történt, ez pedig Adel al-Saher halála, aki a Hamza Division elnevezésű szíriai milícia parancsnoka volt. A milícia zsoldosai valószínűleg török segítséggel jutottak Azerbajdzsánba a harcok támogatására. Az örmények számára ez óriási siker volt, hiszen sokáig folyt hajtóvadászat a férfi ellen Szíriában; halálát nem tudták felhasználni a morál növelésére,²⁶ aminek nem lehet tudni az okát.

Az örmény vezetés a lakosságot és a hadsereget folyamatosan arról tájékoztatta, hogy nem olyan nagy a baj, Örményország győzni fog. Ily módon inkább félreinformáltak mindenkit, hogy az áttörhetetlen és legyőzhetetlen védelem illúziója fennmaradhasson.²⁷

Az azeriek október 31-től már csak a Hegyi-Karabakh déli részén kialakított két híd-főállásból folytatták az előrenyomulást északi irányba: a már említett Gubadliból Lacsin felé és Hadrutból Susa felé.²⁸ November 3-ra megközelítették a lacsini folyosót, amit az örmény hatóságok lezártak a civil forgalom elől. Itt az azerieknek nem sikerült áttörniük az örmény védelmet, a különleges műveleti egységeik viszont elérték Susát, így onnan hozzáférhető lett a létfontosságú útvonal. Az örmény csapatok felderítődrónok segítségé-

²⁴ ASELSAN CATS FLIR statement from Selçuk Bayraktar. <https://www.turkishdefencenews.com/cats-flir-statement-selcuk-bayraktar/> (Letöltés időpontja: 2021. 06. 08.)

²⁵ Armenia: Clashes continue in and around Nagorno-Karabakh as third ceasefire is agreed from October 26 /update 19. Garda World, 26. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/393026/armenia-clashes-continue-in-and-around-nagorno-karabakh-as-third-ceasefire-is-agreed-from-october-26-update-19> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

²⁶ Prominent Syrian militant commander killed in Karabakh. Islamic World News, 27. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15968/prominent-syrian-militant-commander-killed-in-karabakh/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 05.)

²⁷ Vörös: i. m.

²⁸ Latest Updates on Karabakh Clashes, 31 October 2020 (Map Update). Islamic World News, 31. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/16038/latest-updates-on-karabakh-clashes-31-october-2020-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

vel bemérték az ott manőverező azeri szárazföldi csapatokat, és tüzérségi tüzet vezettek rájuk, ezzel lassítva előrevonásukat a városhoz.²⁹

Susáért heves harcok folytak, hiszen ez a város – elhelyezkedése és kulturális értékei miatt – a kulcs ahhoz, hogy valaki irányítása alá vonja a térséget. Itt készült felvételeken látható, hogy az örmény katonák elavult felszereléseik ellenére igyekeznek szilárd védelmet kiépíteni. A manőverezést a hegyi utakon néhol a saját vagy rekvirált civil gépjárművekkel oldották meg. Valószínűleg harcfelderítő járőrök alkalmazásával igyekeztek felmérni, hol járhatnak az azeri erők, így több alkalommal ütköztek bele az ellenségbe. A harcszerű mozgás láthatóan nem volt egyik félnek sem az erőssége, az örmények nem tudtak szervezeten elszakadni az ellenségtől, az azeriek pedig gyakran hegygerincen hajtották végre a manővereiket, még a növényzet ellenére is nagyon láthatóan, így nem volt nehéz tüzet vezetni rájuk.³⁰ Az örmény erők kitartóan védték a várost, de az az azeriek szerint november 8-án elesett, bár az örmények csak 9-én ismerték el az elvesztését.³¹ Sztyepanakert, Hegyi-Karabah fővárosa innen már csak alig 5 km-re van északra. Ez volt az azeri csapatok következő célpontja, bár még mindig dúltak a harcok Susa környékén. Az azeri haderő közel volt ahhoz, hogy a teljes régiót megszerezze. Mindeközben északon is folytak harcok, de ott az erdők által fedett, magas hegyek miatt szegedt terepszakaszon nem tudtak eredményesen előrenyomulni. Ezek a körülmények nem igazán kedveztek az UAV-okkal történő felderítéshez és légcsapásokhoz.³² Susa eleste után Pasinján hivatalosan segítségért folyamodott Moszkvához.³³

November 9-én aztán egy váratlan esemény történt, amikor az azeri légvédelem véletlenül lelőtt egy orosz Mi-24 típusú harci helikoptert a nahicseváni határon. Ez azt eredményezte, hogy Vladimir Putyin orosz elnök november 10-én tárgyalásra hívta mindkét ország elnökét – Nikol Pasinjánt és Ilham Alijevet –, hogy azonnal kössenek tűzszünetet, amit november 11-én hivatalosan meg is tettek.³⁴ Érdekes, hogy az Oroszországi Föderáció egészen eddig nem volt hajlandó beavatkozni a konfliktusba, de ahogy Susa elesett és lelőtték az egyik helikopterüket, azonnal beavatkoztak. Ez sejteti, hogy előre készültek békefenntartó erők delegálásra a térségbe.³⁵

²⁹ Video: Azerbaijani forces suppressed on the Lachin-Susha road. Islamic World News, 05. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16133/video-azerbaijani-forces-suppressed-on-the-lachin-shusha-road/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

³⁰ Footages from Karabakh conflict – Armenian frontlines. 07. 11. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=BIXbLpdfPvY> (Letöltés időpontja: 2021. 02. 02.)

³¹ President of Azerbaijan: Susha is liberated! Islamic World News, 08. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16178/president-of-azerbaijan-shusha-is-liberated/>; Armenia: Self-proclaimed Nagorno-Karabakh authorities confirm Azeri capture of Susha November 9 /update 28. Garda World, 09. 11. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/397916/armenia-self-proclaimed-nagorno-karabakh-authorities-confirm-azeri-capture-of-shusha-november-9-update-28> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 26.)

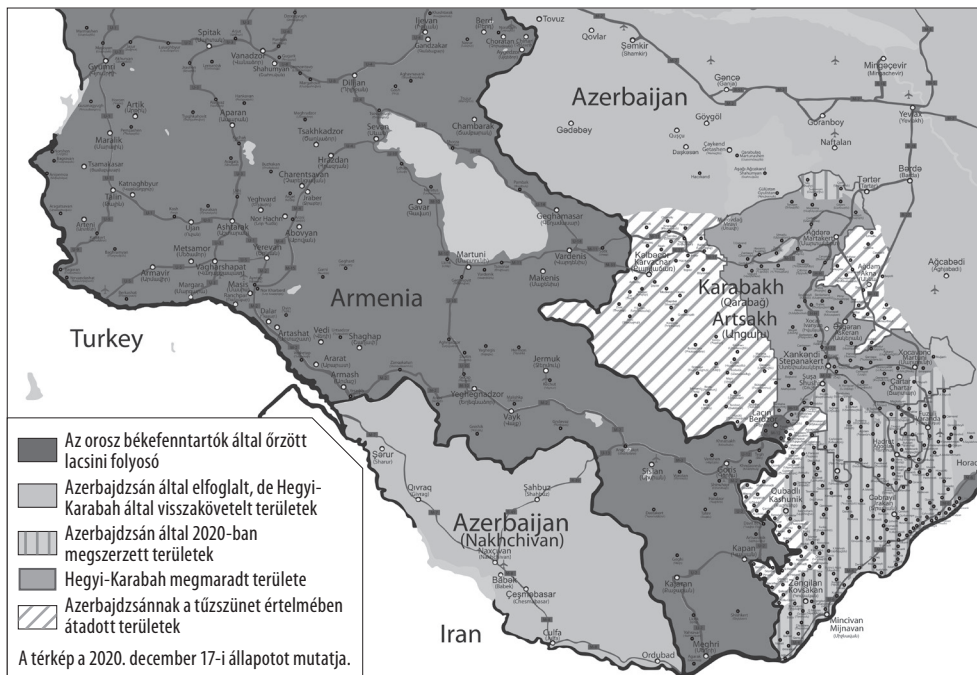
³² Latest Updates on Karabakh, 16 November 2020. Islamic World News, 16. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16325/latest-updates-on-karabakh-16-november-2020/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

³³ Dumitru Minzarari: Russia's Stake in the Nagorno-Karabakh War: Accident or Design? Stiftung Wissenschaft und Politik, 12. 11. 2020. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/russias-stake-in-the-nagorno-karabakh-war-accident-or-design/> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 05.)

³⁴ Azerbaijan shoots down Russian military helicopter + video. Islamic World News, 09. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16199/azerbaijan-shoots-down-russian-military-helicopter-video/>; Official announcement of the end of the war between Armenia and Azerbaijan! Islamic World News, 10. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16208/official-announcement-of-the-end-of-the-war-between-armenia-and-azerbaijan/> (Letöltések időpontja: 2020. 03. 05.)

³⁵ Minzarari: i. m.

A háború alatt a harcoló felek egymás nagyobb városai ellen végig folytattak támadásokat harcászati ballisztikus rakétákkal és hagyományos tüzéséggel, ahol főleg civilek voltak az áldozatok. A hagyományos merev, illetve forgósárnyas technikákat az azeri és az örmény légierő nem nagyon alkalmazta, féltették őket egymás légvédelmi rendszereitől. Így is néha-néha ledobtak egymásra kazettás, illetve fehérfoszfort tartalmazó bombákat, megsértve ezzel a nemzetközi hadijogot.³⁶

1. ábra Hegyi-Karabah tűzszüneti megállapodásban rögzített új határai³⁷

OROSZ BEAVATKOZÁS, ÁTMENET A BÉKEFENNTARTÁSBA

A tűzszüneti szerződés tartalmazta az Oroszországi Föderáció békefenntartóinak bevonulását a térségbe 5 évre, amely időtartam további 5 évvel meghosszabbítható. Összesen 1960 katona 90 harcjárművel és 380 más technikai eszközzel 23 megfigyelőpontot foglalt el Martakert, Ağdam, Susa és a lacsini folyosó környékén november 21-ig.³⁸ Céljuk a harcoló felek szétválasztása és a kulturális objektumok megóvása lett ebben a béketeremtő

³⁶ Video: The use of phosphorous bombs in the Nagorno-Karabakh war. Islamic World News, 31. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/16030/video-the-use-of-phosphorous-bombs-in-the-nagorno-karabakh-war/>; War crime in Barda town, Azerbaijan + Video. Islamic World News, 28. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15992/war-crime-in-barda-town-azerbaijan/>; War crime in Ganja, at least 15 people killed + Video. 17. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15787/war-crime-in-ganja-at-least-15-people-killed-video/> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 26.)

³⁷ Nagorno-Karabakh war map. Wikimedia Commons. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nagorno-Karabakh_war_map_\(2020\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nagorno-Karabakh_war_map_(2020).svg) (Letöltés időpontja 2021. 03. 30.)

³⁸ Latest Updates on Karabakh, 23 November 2020. Islamic World News, 23. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16410/latest-updates-on-karabakh-23-november-2020/>; Maps of Russia's Observation Posts in Nagorno-Karabakh Released. Islamic World News, 12. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16243/maps-of-russias-observation-posts-in-nagorno-karabakh-released/> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 26.)

küldetésben. A megállapodás értelmében az örményeknek át kellett adniuk Kelbadzsar járást november 15-ig, Ağdam járást november 20-ig és Lacsin járást december 1-jéig. A szemben álló feleknek szárazföldi kapcsolatot kell biztosítaniuk Örményország és Hegyi-Karabah között a lacsini folyosón keresztül, illetve Nahicseván Autonóm Köztársaság és Azerbajdzsán között Zangezuron keresztül. Az azeriek megtarthatták az általuk elfoglalt, korábban Arcahhoz tartozó területeket.³⁹

Az orosz fél mellett a törökök is jelezték, hogy részt kívánnak venni a béketeremtési műveletben. November 12-én Szergej Sojgu orosz és Hulusi Akar török védelmi miniszter megegyezett egy közös megfigyelői központ létrehozásának szándékáról, és Barda városát jelölték meg lehetséges helyszíneként.⁴⁰ A központ végül 2021. február 1-jén kezdte meg működését Kijamedgyinli faluban (Ağdamtól 12 km-rel keletre). Mindkét fél maximum 60 főt delegálhat, akik pilóta nélküli repülőeszközökkel követik a tűzszünet betartását, de más forrásokból is szerezhetnek információt.⁴¹

December 13-án harc alakult ki Susától délre a katarovanki örmény monostorért, valamint Gubadlitól északnyugatra és Zangelantól északnyugatra is, ugyanis ezekről a területekről az örmények nem vonultak ki, ezért az azeri csapatok próbálták ezeket megszerezni, sikertelenül. A harcoló feleket az orosz békefenntartók választották szét. Sajnos a tűzszüneti megállapodás nem tért ki ezeknek a területeknek a rendezésére, ezért alakulhattak ki itt harcok.⁴² Végül az említett helyekről is visszavonultak az örmények.⁴³ Eközben folyamatosan zajlott a főbb útvonalakon és településeken a fel nem robbant rakéták, bombák, lőszer, aknák felderítése és semlegesítése. Megkezdődött az örmény menekültek visszatérése a megmaradt területekre, de sokan végleg elhagyták lakóhelyeiket, mivel azok Azerbajdzsáné lettek, az emberek nagy része Sztyeapanakertbe és Jerevánba ment.⁴⁴ Hegyi-Karabah Autonóm Körzet területén az orosz békefenntartók, az azeriek által megszerzett területeken azeri és török erők közösen kezdték el a mentesítést. Nagyobb munkájuk ez utóbbiaknak van, hiszen az örmények a védműveik előtt több hektáron telepítettek aknamezőket.⁴⁵ A későbbiekben a Hegyi-Karabah/Arcah Autonóm Körzet lesz az örmények lakta rész Sztyeapanakert központtal. Az orosz békefenntartók e terület szuverenitását fogják szavatolni. Ezzel megkezdődtek a térség stabilizációját célzó műveletek.

³⁹ The peace agreement between Azerbaijan and Armenia; Who is the winner of this conflict? Islamic World News, 11. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16231/the-peace-agreement-between-azerbaijan-and-armenia-who-is-the-winner-of-this-conflict/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

⁴⁰ Latest Updates on Karabakh, 16 November 2020. i. m.

⁴¹ Paul Goble: Joint Russian-Turkish Karabakh Monitoring Center Opens Amidst Fresh Controversy. The Jamestown Foundation, 04. 02. 2021. <https://jamestown.org/program/joint-russian-turkish-karabakh-monitoring-center-opens-amidst-fresh-controversy/> (Letöltés időpontja: 2021. 05. 20.)

⁴² New attack of Azerbaijan on the last remaining Armenian forces in the south of Shusha. Islamic World News, 13. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16588/new-attack-of-azerbaijan-on-the-last-remaining-armenian-forces-in-the-south-of-shusha-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

⁴³ Latest Updates on Karabakh, 18 December 2020 (Map Update). Islamic World News, 18. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16653/latest-updates-on-karabakh-18-december-2020-map-update/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 26.)

⁴⁴ Latest Updates on Karabakh, 23 November 2020. i. m.

⁴⁵ Latest Updates on Karabakh, 1 December 2020. Islamic World News, 01. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16502/latest-updates-on-karabakh-1-december-2020/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.)

UAV-OK ALKALMAZÁSA A HAGYOMÁNYOS HADVISELÉSBEN

A 21. században elterjedt a pilóta nélküli repülőeszközök alkalmazása több különböző hadszíntéren, de egészen eddig csak az aszimmetrikus hadviselésben alkalmazták ezeket, mint Afganisztán, Irak, Líbia, Szíria és Jemen. Az UAV költséghatékony eszköz a hagyományos vadászgépekkel szemben, mert a hosszabb repülési ideje miatt sokkal hosszabb ideig képes támogatni a szárazföldi csapatokat, és akár fegyverzetet is hordozhatnak.

Az eddig leírtak alapján elmondható, hogy ez a háború a konvencionális hadviselés elvei alapján zajlott le. Mindkét fél alkalmazott távirányított repülőeszközöket: az örmények csak felderítési célból, míg az azeriek felderítésen kívül önmegsemmisítő, illetve csapásmérő eszközöket is használtak. Nekik jóval több ilyen repülőeszközük volt, és ilyen értelemben a háború alatt náluk volt a légi fölény.⁴⁶

Azerbajdzsán a Harop, Orbiter, SkyStriker, Heron, Hermes, Aerostar, Searcher drónokat Izraelből, míg a Bayraktar TB2 típusút Törökországból vásárolta meg 2007–2013 között. Ezek közül mindegyiknek van optikai felderítőrendszere, de a Heron és a Byraktar UAV-ok alkalmasak fegyverzet hordozására is.⁴⁷ Az An–2-esek átszerelésére nem tudni, mikor került sor. Mindezen eszközök kezelésére és harci alkalmazására az azeriek török segítséggel készültek fel.⁴⁸ Örményországnak saját Krunk típusú felderítődrónjai voltak, de a háború végén pár darab Orlan–10 orosz eszközt is használtak felderítésre.⁴⁹ A gyakorlati használatukat is az orosz féltől sajátították el.⁵⁰

Egy pilóta nélküli repülőeszköz kezelőjének (operátorának) a kiképzése komoly gyakorlati felkészítést igényel, hiszen előfordulhat, hogy gyorsan, rutinosan kell döntést hoznia. Ismernie kell a repülőeszközt érő aerodinamikai hatásokat, tudnia kell reagálni a különböző fizikai hatásokra, nagy magasságban a repülőeszköz jegesedhet, turbulenciába kerülhet. Fel kell készülnie különböző vészhelyzetekre. A személyi-lelki tényező is nagyon fontos, hiszen – főleg a csapásmérő eszközök esetében, de a tűzfigyelést végző felderítődrónoknál is – a kezelő egy képernyőn látja, ahogy embert/embereket ölnek meg. Ennek pszichológiai hatását a katonákra az *Arctalan ellenség* (Good Kill) című film mutatja be elég szemléletesen.⁵¹ Ezek alapján elmondható, hogy nem akárből lehet RPA-pilóta, komoly pszichés, mentális feltételeknek kell megfelelnie, intenzív elméleti és gyakorlati képzésen kell átesnie, hogy aztán magabiztosan tudja alkalmazni a drága haditechnikát.

Az sem egy utolsó szempont, ha szárazföldi csapatok kötelékein belül tevékenykedő JTAC-katonák is ismerik az eszköz harci alkalmazásának rendjét és lehetőségeit, vagyis milyen eljárásokat alkalmazhat ahhoz, hogy légicsapást mérjenek az adott pilóta nélküli repülőeszközzel. Az előretolt repülésirányító nagyon fontos szerepet játszik a szárazföldi

⁴⁶ Rubin: i. m. 4.

⁴⁷ Uo. 10.

⁴⁸ Vasif Huseynov: Azerbaijan, Turkey Hold Large-Scale Military Drills Amidst Escalation of Tensions With Armenia. The Jamestown Foundation, 14. 08. 2020. <https://jamestown.org/program/azerbaijan-turkey-hold-large-scale-military-drills-amidst-escalation-of-tensions-with-armenia/>; Ruslan Rehimov: Turkey-Azerbaijan joint military drills continue. Anadolu Agency, 02. 08. 2020. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-azerbaijan-joint-military-drills-continue/1929548> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 24.)

⁴⁹ Shaikh–Rumbaugh: i. m.

⁵⁰ Huseynov: i. m.; Armenia, Russian Troops Train for Drone Warfare. Asbarez, 24. 07. 2020. <http://asbarez.com/195670/armenian-russian-troops-train-for-drone-warfare/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 24.)

⁵¹ Genevieve Hassan: Good Kill: Tackling the ethics of drone warfare on film. BBC News, 10. 04. 2015. <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-3222793> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.)

csapatok kötelékén belül, mivel ő felel a légtérben a repülőeszközök elkülönítéséért, szükség esetén képes légi támogatást és tűzérési tüzet kérni a szárazföldi csapatok érdekében, és ezeket a tüzeket a szárazföldi parancsnok szándéka szerint koordinálja és összehangolja. A háború során az átszivárgást végrehajtó különleges műveleti erők soraiban biztosan voltak előretolt repülésirányítók, akik ha előkészült védelmet, harcokcsit vagy tűzérési eszközt fedeztek fel, arra azonnal Bayraktar vagy Heron eszközzel végrehajtandó csapást kértek.

Az örmények főként ISR-platformokat használtak, ezekkel figyelték az azeriek előrenyomulását, majd az eszközök által továbbított képek és koordináták alapján mértek tűzérési csapást, illetve pontosították a következő tűzcsapásokat.⁵² Az UAV-okat lényegében tűzérési felderítőként alkalmazták. Ehhez is kell a kezelő magas fokú képzettsége, mint a nagyobb repülőeszközöknél, itt az alárendeltség azonban más, mert a kezelő itt a harcállásponton van, ahonnan a csapásokat vezetik a műveleti területen. A műveletirányító központra (TOC⁵³) egy tűztámogató tisztet (FSO⁵⁴) keresztül jutnak el az információk, köztük a felderítőplatform által közölt adatok is, amelyek fontos felderítési információk is lehetnek, mint például november 3-án a lacsini folyosónál, amikor az örmények így szerzett információ alapján támadták az előrenyomuló azeri erőket.

A drónokat alkalmazó vezetésnek arra is gondolnia kell, hogy a technológia biztonságban maradjon, ha azt el akarják lopni. Az ISR-platformok elleni egyik leghatásosabb védekezés az eszköz elektronikus zavarása. Ezzel vagy leállásra bírják a platformot, vagy pedig átveszik felette az irányítást, bár ez technológiailag – előrelátó tervezéssel és szakszerű alkalmazással – megelőzhető. Ugyanakkor az ellenséges légvédelmi fegyverek és vadászrepülőgépek is nagy veszélyt jelentek a pilóta nélküli repülőeszközökre.

Tehát az alkalmazáshoz nem elég a repülőeszköz fejlettségének magas szintje és az azt irányító kiképzett személy: olyan vezetés kell, amely ismeri az alkalmazásban rejlő lehetőségeket, rendelkezik az ehhez szükséges felderítési információkkal és a valós idejű légi helyzetképpel. Ez a fegyverrendszer egy olyan TOC létezését feltételezi, ahova minden információ időben fut be, a parancsokat pedig időben adják ki és továbbítják. Hiszen a pilóta nélküli repülőgép kezelője nem döntheti el, hogy megsemmisítheti-e a kiszemelt célt. Ehhez egy olyan döntéshozatali rendszer élén álló parancsnok adja meg neki a jogosultságot, aki átlátja az adott szituációt és rendelkezik az adott felhatalmazással, hogy egy ilyen parancsot kiadjon.

A parancsnoknak az alkalmazás során arra is gondolnia kell, hogy az eszközt az ellenség esetleg zavarással készül majd megszerezni/megsemmisíteni. Jelenleg ez a leghatékonyabb védekezés az UAV-ok ellen a szárazföldi csöves légvédelem és kézi légvédelmi rakéták mellett.⁵⁵ Az elektronikai hadviselés rohamosan fejlődik, az informatikai-kommunikációs rendszerek zavarása hatékonyan tudja befolyásolni a harcok kimenetelét. Az UAV-ok alkalmazásának alappillére a kommunikáció, ha ez nem működik, akkor az eszköz elveszett. Ha az ellenség megszerzi, akkor a technológiáját is megszerzi, ha nem semmisül meg az eszköz. Arra is gondolni kell, hogy zavarás során a radarok nem látnak semmit, így gyengül ezalatt a saját légtér ellenőrzése és a saját erők védelme is.

Azerbajdzsánnak e követelmények alapján kellett felkészítenie és alkalmaznia az eszközeit, melyeknek lényegében a győzelmét köszönheti. Az örmények harcállásai és beásott eszközei könnyű célpontot jelentettek a rájuk vadászó drónoknak. Míg a nagyobb

⁵² Rubin: i. m. 7.

⁵³ Tactical Operation Center.

⁵⁴ Fire Support Officer.

⁵⁵ Rubin: i. m. 10.

fesztávolságú eszközök nagy magasságban tudnak tevékenykedni, addig a kisebb UAV-ok alacsony észlelhetőségüknek, vagyis technológiájuknak köszönhetően viszonylag észrevétlenül be tudtak repülni az ellenség légterébe,⁵⁶ így az Sz–300, Tor, Sztrela–10, Osa és a Repellent légvédelmi rendszerek lokátorai semmit sem láttak.⁵⁷ Az UAV-okat főként védelmi harcállások, megerősített pontok, vezetési pontok, vezetést/irányítást biztosító eszközök, harcokocsik, tüzérségi eszközök, légvédelmi eszközök, utánpótlást szállító teherautók ellen alkalmazták a műveleti területen.⁵⁸

VÉGSŐ KÖVETKEZTETÉSEK

A veszteségek a következők szerint alakultak:

- Azerbajdzsán összesen 2783 személyt (plusz 100 eltűntet tartanak nyilván), 40 db harcokocsit, 37 db lövész harcjárművet, 15 db páncélozott szállító harcjárművet, 1 db tüzérségi eszközt, 47 db egyéb járművet, 2 db hagyományos repülőgépet és 36 db UAV-ot veszített el a „felszabadító” háborújában;
- a Hegyi-Karabah Köztársaság és Örményország összesen legalább 3439 személyt (de 4000 főnél kevesebbet), 229 db harcokocsit, 137 db lövész harcjárművet, 36 db légvédelmi eszközt, 340 db tüzérségi eszközt, 556 db egyéb járművet, 2 db hagyományos repülőgépet és 4 db UAV-ot veszített el a harcok során.⁵⁹

A számok önmagukért beszélnek: Örményország és Arcah vezetése rettenetes vereséget szenvedett, így lényegében Azerbajdzsán győzelmével zárult a második hegyi-karabahi háború. Az azeriek az új technológiáknak, a begyakorolt új harceljárásoknak és a médiának köszönhetően érték el ezt a sikert. Örményország és a Hegyi-Karabahi Köztársaság nem tanult különösebben a múltban elkövetett hibákból: az elavult eszközök alkalmazása, a katonai vezetők tanácstalansága, valamint a rossz kommunikáció a fronton harcoló katonák és a lakosság irányában kudarcot eredményezett. Ennek a jövőben még sok belpolitikai és geopolitikai következménye lesz.

Az orosz fél beavatkozása a konfliktusba későn történt meg, annak ellenére, hogy az örményeket nemcsak Hegyi-Karabah területén érte támadás, hanem a saját országukban is, aminek nagy részét ráadásul az oroszok által Gjumrinál telepített védelmi rendszerek hátrították el. Valószínűleg Moszkva azért avatkozott be ilyen későn, mert Nikol Pashinján kormányának stabilitását kívánta aláásni, hiszen azok nagyon Nyugat-barát módon kezdtek politizálni, és a Robert Kocsarján ellen indított büntetőeljárás meglehetősen aláásta a két ország szövetségét. Október 20-án az orosz haderő térségben állomásozó erői kisebb előretolt állásokat létesítettek az örmény határ közelében, ami akár Örményország támogatásaként is értelmezhető volt. Törökország részvétele a háborúban gyakorlatilag Moszkva tudtával, és így indirekt módon

⁵⁶ Uo. 11.

⁵⁷ Uo. 9.; Azerbaijani military continue using attack drones in Nagorno Karabakh. 26. 10. 2020. https://www.youtube.com/watch?v=A-X10kgB1Kw&has_verified=1; Russia's \$42M EW System did not Work in Nagorno-Karabakh... i. m.

⁵⁸ Rubin: i. m. 4.

⁵⁹ Stijn Mitzer et al.: The Fight For Nagorno-Karabakh: Documenting Losses on The Sides Of Armenia and Azerbaijan. <https://www.oryxspioenkop.com/2020/09/the-fight-for-nagorno-karabakh.html>; Yerevan says around 3,400 killed in hostilities in Nagorno-Karabakh. TASS, 20. 01. 2021. <https://tass.com/world/1247091>; Azerbaijan has released official statistics on its casualties in the Nagorno-Karabakh war. Islamic World News, 03. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16524/azerbaijan-has-released-official-statistics-on-its-casualties-in-the-nagorno-karabakh-war/> (Letöltések időpontja: 2021. 01. 25.)

beleegyezésével zajlott. Ennek ellenére az iszlamista zsoldosok megjelenése az azeriek oldalán nem tetszett az oroszoknak, ezt jelezték is egy október 26-án a Szíriai Nemzeti Hadsereg egy törökbarát frakciója ellen végrehajtott légitámadással, amelyben számos harcost öltek meg. Putyin végül elérte célját: Azerbajdzsán visszakapta az 1990-es évek elején elvesztett területeit, amiért régóta folytak a tárgyalások az EBESZ minszki csoportjában, Törökországgal egyetértésben folynak a békeépítő tevékenységek, az orosz–örmény kapcsolatok javultak és a Moszkva–Baku viszony sem romlott túlságosan.⁶⁰

2020. november 10-én tüntetések robbantak ki Jerevánban Pasinján kormánya ellen a tüzszünet megalázó mivolta miatt, a civilek a parlament épületébe is betörték.⁶¹ Ezt a megmozdulást az ellenzék és a hadsereg szította a lakosság körében, mivel a miniszterelnök a hadsereget tette felelőssé a kudarcért, ezért kilátásba helyezte Onik Gaszparján vezérezredes vezérkari főnök leváltását, majd november 23-án bemutatta az új védelmi minisztert, Vagarsak Harutyunjánt, és reformok sürgetését javasolta a hadseregben.⁶² Ez a megmozdulása erőtlennek hatott annak tükrében, hogy vannak falvak a régi-új örmény–azeri határon, amelyeket a tüzszünetben megállapítottak szerint ketté kell választani.⁶³ Szjunyikba ráadásul a lakosság a helyi polgármester utasítására nem engedte be Pasinján konvoját.⁶⁴

2020. december 10-én Azerbajdzsán győzelmi parádét tartott Bakuban, amin Recep Tayyip Erdoğan török elnök is részt vett. Törökország jelentősen támogatta az azeri haderőt győzelme elérésében, és ezzel megerősítette befolyását a Dél-Kaukázusban, növelve a későbbi együttműködés lehetőségét a közép-ázsiai országokkal a Kaszpi-tengeren keresztül.⁶⁵

2021 februárjában Pasinján a hadsereget államcsínykísérlettel vádolta, mert ismét tömegek követelték távozását.⁶⁶ Klasszikus puccskísérlet nem történt az országban, de az nyilvánvaló, hogy a tüntetők a kormány és az elnök lemondását követelték, aki felvonultatta a saját pártján állókat, hogy megmutassa, van még támogatottsága.⁶⁷ Ezt a kormányválságot, amit a világjárvány is súlyosbít, mielőbb meg kell oldani, ebben az előrehozott választások megoldást jelenthetnek.⁶⁸

⁶⁰ Laurence Broers: Did Russia win the Karabakh war? Eurasianet, 17. 11. 2020. <https://eurasianet.org/perspectives-did-russia-win-the-karabakh-war> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 16.)

⁶¹ Protesters Storm Armenian Parliament In Anger Over Nagorno-Karabakh Deal. Radio Free Europe – Radio Liberty, 10. 11. 2020. <https://www.rferl.org/a/protesters-storm-armenian-parliament/30940248.html> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁶² Latest Updates on Karabakh, 23 November 2020. i. m.

⁶³ Manya Israyelyan: Armenians Displaced By Post War Demarcations. Radio Free Europe – Radio Liberty, 20. 01. 2021. <https://reliefweb.int/report/armenia/armenians-displaced-post-war-demarcations> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁶⁴ Avet Demourian: Thousands demand the prime minister's resignation. PBS NewsHour, 22. 12. 2020. <https://www.pbs.org/newshour/politics/thousands-protest-in-armenia-demand-the-prime-ministers-resignation> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁶⁵ 'One nation, two states' on display as Erdogan visits Azerbaijan for Karabakh victory parade. France 24, 10. 12. 2020. <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20201210-one-nation-two-states-on-display-as-erdogan-visits-azerbaijan-for-karabakh-victory-parade> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.); Vörös: i. m.

⁶⁶ Nvard Hovhannisyán: Thousands rally behind Armenia's PM after he accuses army coup attempt. Reuters, 25. 02. 2021. <https://www.reuters.com/article/armenia-politics-int-idUSKBN2APIOG> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁶⁷ Emma Beswick: Armenia's PM says the army attempted a coup. What's really going on? Euronews, 26. 02. 2021. <https://www.euronews.com/2021/02/26/armenia-s-pm-says-the-army-attempted-a-coup-what-s-really-going-on> (Letöltés időpontja: 2021. 03. 17.)

⁶⁸ Avet Demourian: Thousands protest in Armenia, demand PM's resignation. AP News, 22. 12. 2020. <https://apnews.com/article/azerbaijan-armenia-yerevan-b25f56adcd0ac74497d68884a7a7bb6> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.); Vörös: i. m.

Katonailag elmondható, hogy az UAV-ok szerepe felértékelődött. Egy mai ütőképességszempontban ezekkel rendelkeznie kell, hogy eredményesen tudja pusztítani az ellenség infrastruktúráját, megerősített vagy beásott védelmét és harceszközait. A zavarás a jelenleg létező legjobb védelem ellenük, hátránya azonban a saját légtér ellenőrzésének egy időre történő elvesztése. Elképzelhetőnek tartom ezért, hogy majd megjelennek vadász UAV-ok is, melyeket kifejezetten az ISR-plafómkok és a csapásmérő RPA-k ellen fogják kifejleszteni.

Az elavult eszközök – például a szovjet időkben gyártott gépkarabélyok, harcokocsik, lövészharcjárművek, önjáró lövegek és rakéta-sorozatvetők – modernizálása még hasznos lehet. Mint látható volt azonban a háború során, könnyen el lehet őket veszíteni a repülőeszközök hatékony elektronikai zavarása nélkül. Ez még fontosabbá teszi a lövészek képzettségének erősítését, hogy a terepszakaszokon megfelelően álcázzák magukat és időben tudjanak reagálni a váratlan helyzetekre, ha kell, tüzéség és légierő hathatós támogatása nélkül. A komplex, minden dimenziót átlátó, a hadszíntérről – ezen belül a saját erők és az ellenség tevékenységéről – valós idejű információkkal rendelkező vezetés fontossága megnövekedett.

2021. január 11-én Vlagyimir Putyin, Ilham Alijev és Nikol Pasinján egy moszkvai találkozón megállapodtak, hogy vasúti összeköttetés fog megvalósulni Törökország, Nahicseván és Azerbajdzsán között Örményországon keresztül. A vasútvonal még a Szovjetunió időszakában épült, de 1990-ben a háború kezdetekor lezárták. Az Irán és Oroszország közötti, Örményországon áthaladó észak–dél irányú vasútvonalat pedig össze fogják kötni az említett vasúttal. Megállapodtak arról is, hogy megnyitják egymás határait, és a jövőben közös projekteket hoznak létre a térségben.⁶⁹

Mindez azt mutatja, hogy a jövőben talán csökken az ellentét a két ellenséges ország között, de elég egy újabb szikra, ami belobbanthatja az utóbbi háború után megmaradt feszültségeket. Oroszország és Törökország érdekszférája most nemcsak Szíriában, hanem a Kaukázusban is találkozik egymással, ami tovább erősíti a későbbi rivalizálást a két regionális hatalom között a térségben.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 62 killed Azeri soldiers – Armenian ambush explained. 27. 10. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=cup39KdHpyQ>
- Agdere (Magdakert) on the verge of complete siege by the Azerbaijanian forces. Islamic World News, 06. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15633/agdere-martakert-on-the-verge-of-complete-siege-by-the-azerbaijani-forces/>
- Armenia: Clashes continue in and around Nagorno-Karabakh as third ceasefire is agreed from October 26 /update 19. Garda World, 26. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/393026/armenia-clashes-continue-in-and-around-nagorno-karabakh-as-third-ceasefire-is-agreed-from-october-26-update-19>
- Armenia: Clashes continue on October 18 despite renewed Nagorno-Karabakh ceasefire /update 16. Garda World, 18. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/390471/armenia-clashes-continue-on-october-18-despite-renewed-nagorno-karabakh-ceasefire-update-16>

⁶⁹ Historical meeting of presidents of Russia, Azerbaijan and Armenia; New chapter of collaboration in Caucasus. Islamic World News, 17. 01. 2021. <https://english.iswnews.com/17087/historical-meeting-of-presidents-of-russia-azerbaijan-and-armenia-new-chapter-of-collaboration-in-caucasus/> (Letöltés időpontja: 2021. 01. 27.)

- Armenia: Fighting in Nagorno-Karabakh continues as ceasefire talks begin October 10 /update 10. Garda World, 10. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/387746/armenia-fighting-in-nagorno-karabakh-continues-as-ceasefire-talks-begin-october-10-update-10>
- Armenia: Fighting in Nagorno-Karabakh enters sixth day October 2 /update 6. Garda World, 02. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/385541/armenia-fighting-in-nagorno-karabakh-enters-sixth-day-october-2-update-6>
- Armenia: New Humanitarian ceasefire to be implement October 17 amid Nagorno-Karabakh clashes /update 15. Garda World, 17. 10. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/390286/armenia-new-humanitarian-ceasefire-to-be-implemented-october-17-amid-nagorno-karabakh-clashes-update-15>
- Armenia: Self-proclaimed Nagorno-Karabakh authorities confirm Azeri capture of Shusha November 9 / update 28. Garda World, 09. 11. 2020. <https://www.garda.com/crisis24/news-alerts/397916/armenia-self-proclaimed-nagorno-karabakh-authorities-confirm-azeri-capture-of-shusha-november-9-update-28>
- Armenia, Russian Troops Train for Drone Warfare. Asbarez, 24. 07. 2020. <http://asbarez.com/195670/armenian-russian-troops-train-for-drone-warfare/>
- Armenian STRELA Vs. Azerbaijan Drone Soviet-Era AN-2 Biplane / S-300 Relocating. 05. 10. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=fhOThAflVDk>
- ASELSAN CATS FLIR statement from Selçuk Bayraktar. <https://www.turkishdefencenews.com/cats-flir-statement-selcuk-bayraktar/>
- Azerbaijan – Events of 2019. Human Rights Watch. <https://www.hrw.org/world-report/2020/country-chapters/azerbaijan#>
- Azerbaijan has released official statistics on its casualties in the Nagorno-Karabakh war. Islamic World News, 03. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16524/azerbaijan-has-released-official-statistics-on-its-casualties-in-the-nagorno-karabakh-war/>
- Azerbaijan: Jebrayil was released! Islamic World News, 04. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15621/azerbaijan-jebayil-was-released/>
- Azerbaijan shoots down Russian military helicopter + video. Islamic World News, 09. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16199/azerbaijan-shoots-down-russian-military-helicopter-video/>
- Azerbaijani army captured Fuzuli town south of Nagorno-Karabakh (Map Update). Islamic World News, 17. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15804/azerbaijani-army-captured-fuzuli-town-south-of-nagorno-karabakh-map-update/>
- Azerbaijani flag waving in liberated territories of Jabrayil region. Report News Agency, 09. 10. 2020. <https://report.az/en/karabakh/video-recordings-from-liberated-jabrayil-region/>
- Azerbaijani military continue using attack drones in Nagorno Karabakh. 26. 10. 2020. https://www.youtube.com/watch?v=A-XI0kgB1Kw&has_verified=1
- Beswick, Emma: *Armenia's PM says the army attempted a coup. What's really going on?* Euronews, 26. 02. 2021. <https://www.euronews.com/2021/02/26/armenia-s-pm-says-the-army-attempted-a-coup-what-s-really-going-on>
- Broers, Laurence: *Did Russia win the Karabakh war?* Eurasianet, 17. 11. 2020. <https://eurasianet.org/perspectives-did-russia-win-the-karabakh-war>
- Demourian, Avet: *Thousands demand the prime minister's resignation.* PBS NewsHour, 22. 12. 2020. <https://www.pbs.org/newshour/politics/thousands-protest-in-armenia-demand-the-prime-ministers-resignation>
- Demourian, Avet: *Thousands protest in Armenia, demand PM's resignation.* AP News, 22. 12. 2020. <https://apnews.com/article/azerbaijan-armenia-yerevan-b25f56adccdd0ac74497d68884a7a7bb6>
- Footages from Karabakh conflict – Armenian frontlines. 07. 11. 2020. <https://www.youtube.com/watch?v=BIXbLpdfPvY>

- Goble, Paul: *Joint Russian-Turkish Karabakh Monitoring Center Opens Amidst Fresh Controversy*. The Jamestown Foundation, 04. 02. 2021. <https://jamestown.org/program/joint-russian-turkish-karabakh-monitoring-center-opens-amidst-fresh-controversy/>
- Hand, George E. IV: *Graphic: What the Azerbaijani Drone Strike Footage Tells Us*. Sofrep.com, 03. 10. 2020. <https://sofrep.com/news/armenian-azerbaijani-drone-strike-footage-graphic/>
- Hassan, Genevieve: *Good Kill: Tackling the ethics of drone warfare on film*. BBC News, 10. 04. 2015. <https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-32222793>
- Heavy clashes between Azerbaijan and Armenia armies in Karabakh + (Map update). Islamic World News, 27. 09. 2020. <https://english.iswnews.com/15486/heavy-clashes-between-azerbaijan-and-armenia-armies-in-karabakh-map-update/>
- Historical meeting of presidents of Russia, Azerbaijan and Armenia; New chapter of collaboration in Caucasus. Islamic World News, 17. 01. 2021. <https://english.iswnews.com/17087/historical-meeting-of-presidents-of-russia-azerbaijan-and-armenia-new-chapter-of-collaboration-in-caucasus/>
- Hovhannisyan, Nvard: *Thousands rally behind Armenia's PM after he accuses army coup attempt*. Reuters, 25. 02. 2021. <https://www.reuters.com/article/armenia-politics-int-idUSKBN2API0G>
- Huseynov, Vasif: *Azerbaijan, Turkey Hold Large-Scale Military Drills Amidst Escalation of Tensions With Armenia*. The Jamestown Foundation, 14. 08. 2020. <https://jamestown.org/program/azerbaijan-turkey-hold-large-scale-military-drills-amidst-escalation-of-tensions-with-armenia/>
- Israyelyan, Manya: *Armenians Displaced By Post War Demarcations*. Radio Free Europe – Radio Liberty, 20. 01. 2021. <https://reliefweb.int/report/armenia/armenians-displaced-post-war-demarcations>
- Latest Updates on Karabakh, 16 November 2020. Islamic World News, 16. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16325/latest-updates-on-karabakh-16-november-2020>
- Latest Updates on Karabakh, 23 November 2020. Islamic World News, 20. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16410/latest-updates-on-karabakh-23-november-2020/>
- Latest Updates on Karabakh, 1 December 2020. Islamic World News, 01. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16502/latest-updates-on-karabakh-1-december-2020/>
- Latest Updates on Karabakh, 18 December 2020 (Map Update). Islamic World News, 18. 12. 2020. <https://english.iswnews.com/16653/latest-updates-on-karabakh-18-december-2020-map-update/>
- Latest Updates on Karabakh Clashes, 1 October 2020. Islamic World News, 02. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15574/latest-updates-on-karabakh-clashes-1-october-2020/>
- Latest Updates on Karabakh Clashes, 4 October 2020 (Map Update). Islamic World News, 04. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15611/latest-updates-on-karabakh-clashes-4-october-2020-map-update/>
- Latest Updates on Karabakh Clashes, 14 October 2020 (map Update). Islamic World News, 14. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15758/latest-updates-on-karabakh-clashes-14-october-2020-map-update/>
- Latest Updates on Karabakh Clashes, 31 October 2020 (Map Update). Islamic World News, 31. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/16038/latest-updates-on-karabakh-clashes-31-october-2020-map-update/>
- Latest Updates on Karabakh Clashes, 3 November 2020 (Map Update). Islamic World News, 03. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16097/latest-updates-on-karabakh-clashes-3-november-2020-map-update/>
- Latest Updates on Karabakh, 23 November 2020. Islamic World News, 20. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16410/latest-updates-on-karabakh-23-november-2020/>
- Maps of Russia's Observation Posts in Nagorno-Karabakh Released. Islamic World News, 12. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16243/maps-of-russias-observation-posts-in-nagorno-karabakh-released/>

- Minzarari, Dumitru: *Russia's Stake in the Nagorno-Karabakh War: Accident or Design?* Stiftung Wissenschaft und Politik, 12. 11. 2020. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/russias-stake-in-the-nagorno-karabakh-war-accident-or-design/>
- Mitzer, Stijn – Oliemans, Joost – Janovsky, Jakub: *The Fight For Nagorno-Karabakh: Documenting Losses on The Sides Of Armenia and Azerbaijan*. <https://www.oryxspioenkop.com/2020/09/the-fight-for-nagorno-karabakh.html>
- Nagorno-Karabakh war map. Wikimedia Commons. [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nagorno-Karabakh_war_map_\(2020\).svg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nagorno-Karabakh_war_map_(2020).svg)
- New attack of Azerbaijan on the last remaining Armenian forces in the south of Susha. 13. 12. 2020. Islamic World News. <https://english.iswnews.com/16588/new-attack-of-azerbaijan-on-the-last-remaining-armenian-forces-in-the-south-of-shusha-map-update/>
- Official announcement of the end of the war between Armenia and Azerbaijan! 10. 11. 2020. Islamic World News. <https://english.iswnews.com/16208/official-announcement-of-the-end-of-the-war-between-armenia-and-azerbaijan/>
- 'One nation, two states' on display as Erdogan visits Azerbaijan for Karabakh victory parade. France 24, 10. 12. 2020. <https://www.france24.com/en/asia-pacific/20201210-one-nation-two-states-on-display-as-erdogan-visits-azerbaijan-for-karabakh-victory-parade>
- PGI Insight: Armenia/Azerbaijan – July 2020. <https://www.pgilt.com/blog/pgi-insight-armenia-azerbijan-july-2020/>
- President of Azerbaijan: Susha is liberated! Islamic World News, 08. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16178/president-of-azerbaijan-shusha-is-liberated/>
- Prominent Syrian militant commander killed in Karabakh. Islamic World News, 27. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15968/prominent-syrian-militant-commander-killed-in-karabakh/>
- Protesters Storm Armenian Parliament In Anger Over Nagorno-Karabakh Deal. Radio Free Europe – Radio Liberty, 10. 11. 2020. <https://www.rferl.org/a/protesters-storm-armenian-parliament/30940248.html>
- Rehimov, Ruslan: *Turkey-Azerbaijan joint military drills continue*. Anadolu Agency, 02. 08. 2020. <https://www.aa.com.tr/en/turkey/turkey-azerbaijan-joint-military-drills-continue/1929548>
- Roblin, Sebastien: *What Open Source Evidence Tells Us About The Nagorno-Karabakh War*. Forbes, 23. 10. 2020. <https://www.forbes.com/sites/sebastienroblin/2020/10/23/what-open-source-evidence-tells-us-about-the-nagorno-karabakh-war/?sh=56716726f4be>
- Rubin, Uzi: *The Second Nagorno-Karabakh War: A Milestone in Military Affairs*. Mideast Security and Policy Studies, No. 184, 2020. <https://besacenter.org/nagorno-karabakh-war-milestone/>
- Russia knocked Turkish drones out of sky in Armenia claims report. Bne IntelliNews, 21. 10. 2020. <https://www.intellinews.com/russia-knocked-turkish-drones-out-of-sky-in-armenia-claims-report-194580/>
- Russia's \$42M EW System did not Work in Nagorno-Karabakh: Armenia PM Complains. Defense World, 09. 12. 2020. https://www.defenseworld.net/news/28502/Russia_s_42M_EW_System_did_not_Work_in_Nagorno_Karabakh_Armenian_PM_Complains#
- Shaikh, Shaan – Rumbaugh, Wes: *The Air and Missile War in Nagorno-Karabakh: Lessons for the Future of Strike and Defense*. Center for Strategic and International Studies, 08. 12. 2020. <https://www.csis.org/analysis/air-and-missile-war-nagorno-karabakh-lessons-future-strike-and-defense>
- The Course of the Nagorno-Karabakh armed conflict and its impact on the civilian population. European Asylum Support Office, Country of Origin Information Report, 10. 11. 2020. https://www.ecoi.net/en/file/local/2040716/2020_11_Chronology_Armenia_Azerbaijan_Nagorno_Karabakh_armed_conflict_impact_civilian_population.pdf
- The Nagorno-Karabakh Republic from space. Atlas of the Nagorno-Karabakh Republic (Artsakh). <https://karabakhatlas.wordpress.com/2012/10/04/karabakh-from-space/amp/>

- The peace agreement between Azerbaijan and Armenia; Who is the winner of this conflict? Islamic World News, 11. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16231/the-peace-agreement-between-azerbaijan-and-armenia-who-is-the-winner-of-this-conflict/>
- TIMELINE: Fierce fighting in disputed Nagorno-Karabakh. Global Village Space, 10. 10. 2020. <https://www.globalvillagespace.com/timeline-fierce-fighting-in-disputed-nagorno-karabakh/>
- Video: Azerbaijani forces suppressed on the Lanchin-Susha road. Islamic World News, 05. 11. 2020. <https://english.iswnews.com/16133/video-azerbaijani-forces-suppressed-on-the-lachin-shusha-road/>
- Video: The use of phosphorous bombs in the Nagorno-Karabakh war. Islamic World News, 31. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/16030/video-the-use-of-phosphorous-bombs-in-the-nagorno-karabakh-war/>
- Vörös Szabolcs: „*Tudtuk, hogy nagy a baj*” – ezért teljesül be az örmény Trianon. Válasz Online, 2020. 12. 01. <https://www.valaszonline.hu/2020/12/01/ormenyország-azerbajdzsan-hegyi-karabah-haboru-elemzes/>
- War crime in Barda town, Azerbaijan + Video. Islamic World News, 28. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15992/war-crime-in-barda-town-azerbaijan/>
- War crime in Ganja, at least 15 people killed + Video. 17. 10. 2020. <https://english.iswnews.com/15787/war-crime-in-ganja-at-least-15-people-killed-video/>
- Yerevan says around 3,400 killed in hostilities in Nagorno-Karabakh. TASS, 20. 01. 2021. <https://tass.com/world/1247091>